

Agata Wroczyńska*

Oczekiwania współczesnych studentów wobec uczelni wyższych – prezentacja wyników prowadzonych badań

Polish student's expectation on the higher education in the light of surveys: The paper overviews the outcomes of quantitative research concerning the factors determining the educational decisions made by the high school graduates, prospective students, students, as well as and university graduates in Poland. The first part presents implications of the widened access to higher education and the employability prospects for future graduates. Next, the author discusses the results of selected surveys. The special focus of these surveys is placed on the importance of future career prospects in the students' decision making process (in other words, to what extent the candidates take into account their future employability while applying to a particular university or faculty).

Słowa kluczowe: *badania ilościowe, Polska, rynek pracy, szkolnictwo wyższe, zatrudnienie*

Keywords: *quantitative research, Poland, labour market, higher education, employment*

* Kierownik Biura ds. Jakości Kształcenia Uniwersytetu Warszawskiego;
e-mail: awroczynska@uw.edu.pl.

Wstęp

Lata 90. ubiegłego wieku przyniosły w Polsce zarówno gwałtowny wzrost liczby studentów, jak też liczby szkół wyższych. *W ostatnich latach liczba studentów wzrosła niemal pięciokrotnie; obecnie więcej niż co drugi młody człowiek w wieku 19–24 lat studiuje. Jest to zmiana dramatyczna, zważywszy, że jeszcze niedawno przyjmowaliśmy na studia zaledwie około 10% najzdolniejszych młodych ludzi z każdego rocznika. Zjawisko to, niezwykle pochlebnie komentowane w świecie, ma swoje konsekwencje dla procesu kształcenia i jego rezultatów. Realizacja procesu kształcenia w dotych-*

czasowej formie – tak, jakby się nic nie zmieniło, nie może prowadzić do równie dobrych wyników jak dawniej, choćby dlatego, że rozkład uzdolnień oraz przygotowania merytorycznego w tak szerokiej reprezentacji rocznika jest – ze względów statystycznych – bardzo zróżnicowany¹. Opisana zmiana stawia przed uczelniami wyższymi w Polsce wiele nieznanych dotąd wyzwań, począwszy od zdefiniowania (na nowo?) społecznej roli szkolnictwa wyższego, przez zweryfikowanie i zmodyfikowanie oferty dydaktycznej, aż do odniesienia się do zmieniających się oczekiwań studentów (a także kandydatów na studia) wobec szkół wyższych.

W dniu 6 maja 2010 r. Zgromadzenie Plenarne Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP) podjęło uchwałę w sprawie przyjęcia dokumentu „Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego 2010–2020, projekt środowiskowy”². Zwrócono uwagę, że: *przyjęcie uchwały oznacza zakończenie ważnego procesu konsultacji, w który zaangażowani byli przedstawiciele środowisk akademickich, w tym między innymi grupującej główne uczelnie niepubliczne Konferencji Rektorów Zawodowych Szkół Polskich (KRZaSP) oraz Fundacji Rektorów Polskich*³.

Przyjęty przez KRASP dokument składa się z dwóch części: „Polskie szkolnictwo wyższe: stan, uwarunkowania i perspektywy” oraz „Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego 2010–2020, projekt środowiskowy”.

W części pt. *Diagnoza stanu szkolnictwa wyższego w Polsce. Wyzwania w obszarach strategicznych* dokumentu „Polskie szkolnictwo wyższe: stan, uwarunkowania i perspektywy”, w rozdziale *Szkolnictwo wyższe a rynek pracy* czytamy, że: *wskaźniki skolaryzacji w latach objętych analizą (1990–2003), a także w latach późniejszych, w sposób jednoznaczny wskazują na upowszechnienie edukacji na poziomie wyższym [Współczynnik skolaryzacji netto: zwiększył się z poziomu 9,8% do 39,7% w roku 2007/2008, brutto – odpowiednio – z 12,9% do 51,1%], statystyki bezrobocia i wynagrodzeń zaś, że pozycja osób z wyższym wykształceniem jest korzystniejsza niż osób o niższym poziomie wykształcenia. Ponieważ jednak, w efekcie dopływu na rynek pracy wysokich kwalifikacji, poprawił się przeciętny poziom wykształcenia ludności Polski w wieku produkcyjnym i najprawdopodobniej mniej jest dziś na nie zapotrzebowanie, korzyści z wyższego wykształcenia, tj. większe szanse zatrudnienia i utrzymania się na rynku pracy oraz wyższe*

¹ B. Kudrycka, *Dlaczego wprowadzamy krajowe ramy kwalifikacji w szkolnictwie wyższym*, wstęp do: A. Kraśniewski, *Jak przygotowywać programy kształcenia zgodnie z wymaganiami krajowych ram kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego?*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2011.

² Zob. dokument nr 36/V Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich.

³ <http://www.krasp.org.pl/pl/strategia/strategia>.

wynagrodzenie, nie są już tak odczuwalne jak w latach dziewięćdziesiątych. (...). Sygnalizowane (...) tendencje – mniejsze korzyści z osiągnięcia wyższego wykształcenia (większe zagrożenie bezrobociem i gorsze relacje płac w stosunku do osób niżej wykształconych) – wskazują na relatywne osłabienie pozycji absolwentów szkół wyższych na rynku pracy. Studia literaturowe i prowadzone badania sugerują kilka prawdopodobnych powodów takiej zmiany. Upowszechnienie edukacji na poziomie wyższym spowodowało, że sytuacja osób z dyplomem ukończenia studiów upodobniła się do sytuacji osób z wykształceniem średnim. Po drugie, zmianę sytuacji osób z wyższym wykształceniem spowodować mogła pewna zmiana ich charakterystyk, tak indywidualnych, jak i zbiorowych [Np. inne ich kompetencje, struktura wieku, płci, inne miejsce zamieszkania i kształcenia, ścieżki edukacyjne, sytuacja rodzinna (decyzje o założeniu rodziny, rodzeniu dzieci itp.)]. Po trzecie, wyższe wykształcenie strukturalnie niedostosowane do popytu na pracę nie może być spożytkowane przez gospodarkę, ponieważ jej potrzeby są inne niż kompetencje absolwentów⁴.

Małgorzata Rószkiewicz – autorka tej części przygotowanego przez KRASP dokumentu – informuje, że: badania relacji między ofertą szkolnictwa wyższego a wymaganiami rynku pracy przeprowadzone były w Instytucie Społeczeństwa Wiedzy (na zlecenie Krajowej Izby Gospodarczej) w 2004 roku przez zespół w składzie: U. Sztanderska (kierownik projektu), B. Minikiewicz, M. Bąba. Obejmowały one lata 1998–2003, chociaż przy analizie trendów sięgały do początku okresu transformacji. Wnioski i rekomendacje stanowiące podsumowanie projektu sformułowano w oparciu o studia literaturowe, statystyki szkolnictwa wyższego i rynku pracy, wyniki okresowych badań, między innymi popytu na pracę GUS, Komitetu PAN Polska 2000 PLUS, Międzyresortowego Zespołu do Prognozowania Popytu na Pracę, a także badania własne zespołu (ankiety z uczelnianych biur karier, ankiety wypełnione przez biura rektorów, ogłoszenia prasowe, dokumenty i programy studiów wybranych uczelni)⁵.

Wydaje się, że przedstawiona wyżej diagnoza nie tylko nie straciła na aktualności, ale, być może, pewne tendencje związane z sytuacją absolwentów szkół wyższych na rynku pracy wzmocniły się w czasie trwającego w Europie i na świecie kryzysu gospodarczego. Istotne wydaje się zatem pytanie, czy opisana sytuacja, znana przecież i studentom, i kandydatom

⁴ M. Rószkiewicz, *Diagnoza stanu szkolnictwa wyższego w Polsce. Wyzwania w obszarach strategicznych* [w:] *Polskie szkolnictwo wyższe: stan, uwarunkowania i perspektywy*, s. 26–27, <http://www.krasp.org.pl/pl/strategia/strategia>.

⁵ *Ibidem*, s. 26.

na studia, i absolwentom, ma wpływ na ich oczekiwania wobec kształcenia na poziomie wyższym, czy determinuje dokonywane przez nich wybory uczelni, kierunku studiów itp.

Warto w tym miejscu podkreślić, że nie są prowadzone zarówno ani wśród kandydatów na studia, ani wśród studentów ogólnokrajowe badania poświęcone ich oczekiwaniom wobec szkolnictwa wyższego. Niemniej poszczególne uczelnie przeprowadzają analizy dotyczące między innymi czynników wyboru tak uczelni jak i kierunku studiów, oczekiwań studentów wobec procesu kształcenia oraz podejmują próby monitorowania losów absolwentów. Stałe i bardzo zaawansowane prace w tym zakresie prowadzone są na największej polskiej uczelni – Uniwersytecie Warszawskim (UW). W tym opracowaniu zaprezentuję głównie wyniki badań realizowanych na UW, jednak podkreślając stanowczo, że nie mogą one, z uwagi na swój charakter, stać się podstawą do uogólnionych wniosków. Postaram się jednak sprawdzić, czy wydaje się uzasadnione postawienie na ich podstawie hipotezy, że współcześni studenci oczekują od szkolnictwa wyższego przede wszystkim realizacji edukacyjnych celów procesu bolońskiego, a zatem: 1) przygotowania absolwentów do potrzeb rynku pracy, 2) rozwoju i podtrzymania szerokiej podstawy wiedzy zaawansowanej (dla społeczeństwa wiedzy), 3) przygotowania do bycia aktywnym obywatelem w dojrzałej demokracji, 4) rozwoju osobowego uczących się⁶. Skoncentruję się zwłaszcza na problemie przygotowania studentów/absolwentów do wymagań rynku pracy. Przedstawię także rozważania i opinie przedstawicieli studentów UW dotyczące prowadzonego w uczelni procesu kształcenia.

Oczekiwania kandydatów na studia – czynniki wyboru uczelni i kierunku studiów

Badania dotyczące oczekiwań kandydatów na studia prowadzone są na Uniwersytecie Warszawskim od 2010 r. Odpowiedzialna za ich realizację jest Pracownia Ewaluacji Jakości Kształcenia UW (PEJK), jednostka powołana – w ramach funkcjonującego od 2007 r. w uczelni wewnętrznego systemu zapewniania i doskonalenia jakości kształcenia – do prowadzenia badań ankietowych wśród członków społeczności akademickiej, kandydatów na studia, absolwentów, a także pracodawców i innych przedstawicieli

⁶ [Za:] E. Chmielecka „Rozwijanie i weryfikacja kompetencji personalnych i społecznych”, prezentacja wygłoszona na Seminarium Bolońskim, Miedzeszyn, 26 czerwca 2012 r., http://www.ekspercibolonscy.org.pl/sites/ekspercibolonscy.org.pl/files/vi_ech_postawy_3pdf.

otoczenia zewnętrznego. Przedstawiciele PEJK zaznaczają, że: *do głównych celów tego badania należy zbadanie zachowań kandydatów na studia, które pozwala analizować popularność kierunków oraz optymalizować procedury rekrutacyjne*. Badanie obejmuje całość populacji kandydatów, a jego wyniki prezentowane są na posiedzeniach Senatu UW.

Raporty rekrutacyjne przygotowywane są co roku na podstawie danych zastanych pochodzących z rejestrów: Internetowej Rejestracji Kandydatów (IRK) i Uniwersyteckiego Systemu Obsługi Studiów (USOS). Z systemu IRK pochodzą następujące informacje dotyczące kandydatów:

- podstawowe zmienne socjodemograficzne, takie jak płeć, wiek, obywatelstwo czy województwo, z którego kandydat pochodzi,
- informacja o tym, czy kandydat studiował już wcześniej na Uniwersytecie Warszawskim (na podstawie deklaracji kandydatów),
- informacje na temat kierunków studiów, na które dana osoba zdecydowała się kandydować,
- informacje o tym, na które spośród wybranych kierunków kandydat został zakwalifikowany, a na których nie udało mu się uzyskać odpowiednio wysokiej pozycji na liście rankingowej.

Z systemu USOS wykorzystywane są dwa typy informacji:

- dotyczące kierunku, na który kandydaci zostali przyjęci,
- dotyczące ukończenia studiów pierwszego stopnia na Uniwersytecie Warszawskim – kierunek studiów oraz termin ich ukończenia.

Należy dodać, że badania przeprowadzone w 2010 r. były to pierwsze tego typu badania zachowań kandydatów w kraju. Dodatkowo ankiety oraz raporty rekrutacyjne stały się podstawą do bardziej rozbudowanego i złożonego badania, jakim jest „Badanie losów absolwentów”⁷. Narzędziem badawczym są przygotowane do tego celu ankiety rekrutacyjne, a badanie przeprowadzane jest corocznie przy współpracy Biura ds. Rekrutacji.

W 2010 r. przeprowadzono po raz pierwszy badanie z wykorzystaniem ankiety internetowej umieszczonej na stronie IRK. Wzięło w nim udział 4737 osób⁸. Przygotowana ankieta zawierała pytania dotyczące czynników wyboru uczelni i kierunku studiów. Starano się zbadać zarówno preferencje dotyczące wyboru uczelni, jak też uzyskać informacje na temat czynników decydujących o wyborze studiów.

⁷ http://pejk.uw.edu.pl/index.php?display=03b_raporty.

⁸ [Za:] T. Zając, *Ankieta rekrutacyjna 2010. Prezentacja przygotowana na posiedzenie Senatu UW*, niepubl.

Już pierwsza ankieta przyniosła wiele interesujących informacji, które pozwalają, jak się wydaje, sformułować wnioski dotyczące oczekiwań kandydatów na studia na UW.

Na pytanie o preferencje dotyczące wyboru uczelni otrzymano następujący rozkład odpowiedzi:

1. Czy UW jest jedyną uczelnią, na którą chcesz zdawać? 41% odpowiedzi „tak”, 59% – „nie”;
2. Czy UW jest uczelnią, na której najbardziej chciałbyś rozpocząć studia (pytanie zadawane wyłącznie osobom, które ubiegały się o przyjęcie na inne uczelnie)? 70% odpowiedzi „tak”, 30% – „nie”.

Ponadto stwierdzono, że: *odsetek osób, dla których UW jest jedyną uczelnią, na którą chcą zdawać, jest wyższy wśród: – starszych badanych; – kandydatów na studia II stopnia; – osób mieszkających w Warszawie i okolicach*⁹.

Wydaje się zatem, że mimo iż osoby chcące podjąć studia na największej polskiej uczelni aplikują także do innych szkół wyższych, to „marka” Uniwersytetu Warszawskiego jest dla nich niezwykle istotnym czynnikiem wyboru.

W ankiecie zadano także pytanie dotyczące najważniejszych czynników (trzech) decydujących o wyborze studiów. Wnioski płynące w tym zakresie z badania są następujące: 1. *najważniejsze dla badanych są poziom nauczania i możliwość znalezienia pracy po zakończeniu studiów*. 2. *Dla starszych badanych mniejsze znaczenie mają szanse na rynku pracy po zakończeniu studiów. Istotniejsza jest natomiast możliwość pogodzenia studiów z pracą*. 3. *Starsi badani wybierając studia w mniejszym stopniu niż młodszy biorą pod uwagę możliwość wyjazdów zagranicznych*¹⁰. Rozkład odpowiedzi przedstawiony jest na wykresie 1.

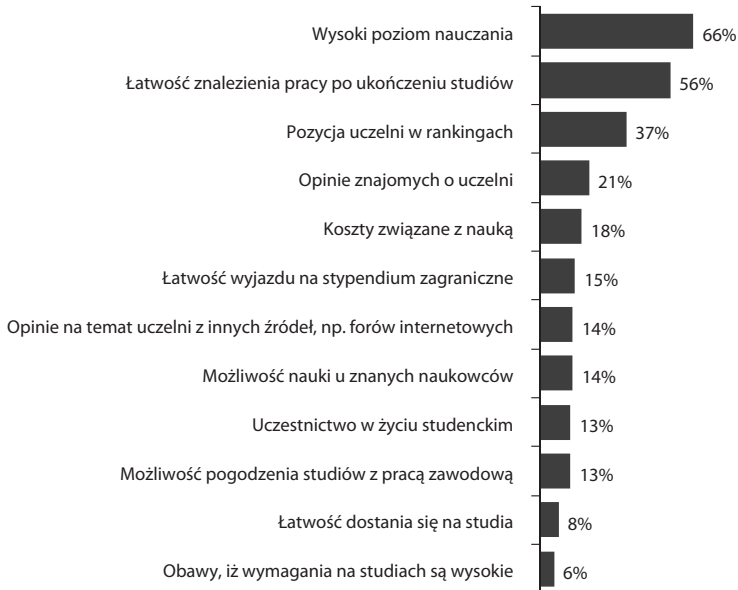
Wyniki tej pierwszej ankiety uprawniały do postawienia hipotezy, że wśród najbardziej istotnych czynników decydujących o preferencjach edukacyjnych kandydatów na studia na Uniwersytecie Warszawskim jest przekonanie o wysokim poziomie kształcenia na tej uczelni oraz rozpoznawalności dyplomu UW wśród pracodawców, a co za tym idzie, zwiększeniu możliwości na późniejsze znalezienie i utrzymanie satysfakcjonującej pracy.

W celu sprawdzenia poprawności tej hipotezy w badaniach przeprowadzonych w roku 2011 zadano kandydatom dodatkowe pytanie dotyczące czynników decydujących o tym, że ubiegali się o przyjęcie wyłącznie na

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

Wykres 1. Najważniejsze czynniki decydujące o wyborze studiów w roku 2010

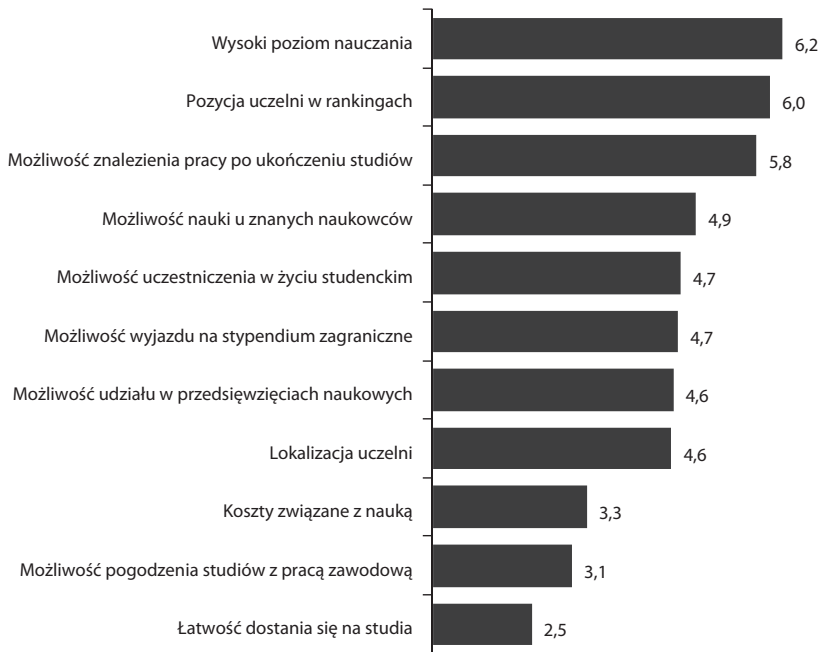

Źródło: T. Zając, *Ankieta rekrutacyjna 2010. Prezentacja przygotowana na posiedzenie Senatu UW*, niepubl.

studia na UW (brano pod uwagę tylko kandydatów, którzy deklarowali taki wybór). Takie samo pytanie zadano także w ankiecie przeprowadzonej rok później. Oceny stopnia, w jakim poszczególne – zdefiniowane przez autorów badania – czynniki o tym zdecydowały, przedstawione są na wykresie 2 i 3.

Warto zauważyć, że we wszystkich trzech przeprowadzonych badaniach wnioski są tożsame, potwierdzają przytoczoną wyżej hipotezę. Najważniejsze czynniki, które mają wpływ na wybory dokonywane przez kandydatów na studia UW, to przekonanie o tym, że ukończenie studiów na tej uczelni zwiększy możliwość znalezienia pracy. Szansę taką kandydaci upatrują przede wszystkim w wysokiej jakości kształcenia oraz w „marce”, wysokim prestiżu uczelni. Warto także, jak się wydaje, zwrócić uwagę na stosunkowo dużą liczbę wskazań dotyczących możliwości pogodzenia nauki z pracą zawodową (coraz większa liczba studentów podejmuje prace podczas studiów i nie są to wyłącznie studenci studiów niestacjonarnych) oraz na oceny związane z kategorią „koszty związane z nauką”.

Wykres 2. Oceny stopnia, w jakim następujące czynniki decydowały o ubieganiu się wyłącznie o przyjęcie na UW* w roku 2011

* Średnie odpowiedzi na skali od 1 do 7, gdzie 1 oznacza „w bardzo małym stopniu” a 7 „w bardzo dużym stopniu”.

Źródło: T. Zając, *Ankieta rekrutacyjna 2011. Prezentacja przygotowana na posiedzenie Senatu UW*, niepubl.

Wnioski z badania wzajemnych oczekiwań pracodawców, studentów i absolwentów UW¹¹

Przedstawione wyżej oczekiwania kandydatów na studia na Uniwersytecie Warszawskim warto, jak się wydaje, skonfrontować z opiniami osób, które już studiują na tej uczelni oraz z opiniami jej absolwentów.

Opis realizacji modułu 2 projektu „Monitorowanie losów absolwentów uczelni wyższych z wykorzystaniem danych administracyjnych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych” w ramach systemowego „Badania jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacji zaplecza badawczego” współfi-

¹¹ Na podstawie ogólnouniwersyteckich badań ankietowych studentów tej uczelni oraz innych badań realizowanych na Uniwersytecie Warszawskim.

Wykres 3. Oceny stopnia, w jakim następujące czynniki decydowały o ubieganiu się wyłącznie o przyjęcie na UW* w roku 2012

* Średnie odpowiedzi na skali od 1 do 7, gdzie 1 oznacza „w bardzo małym stopniu” a 7 „w bardzo dużym stopniu”.

Źródło: T. Zajęc, *Ankieta rekrutacyjna 2012. Prezentacja przygotowana na posiedzenie Senatu UW*, niepubl.

nansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, realizowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych przygotowany został przez dr Joannę Konieczną-Sałamatın w ramach działań podejmowanych przez Pracownię Ewaluacji Jakości Kształcenia UW. Jak informuje autorka raportu: *Moduł 2 obejmuje wywiady pogłębione i zogniskowane wywiady grupowe. Wywiady pogłębione prowadzimy z trzema kategoriami respondentów: pracodawcami, absolwentami Uniwersytetu Warszawskiego i studentami Uniwersytetu Warszawskiego. Zogniskowane wywiady grupowe są prowadzone z dwoma ostatnimi z wymienionych kategoriami badanych (bez pracodawców). (...). Prezentowane w (...) raporcie badanie jakościowe miało dwa podstawowe cele: metodologiczny i merytoryczny. (...). Celem merytorycznym była odpowiedź na szereg pytań badawczych dotyczących związanych z rynkiem pracy oczekiwań i obaw absolwentów i studentów Uniwersytetu Warszawskiego¹².*

¹² J. Konieczna-Sałamatın, *Raport z realizacji Modułu 2. Badanie wzajemnych oczekiwań pracodawców, studentów i absolwentów UW w projekcie „Monitorowanie losów absolwentów uczelni wyższych z wykorzystaniem danych administracyjnych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych” w ramach projektu systemowego „Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego”*, niepubl.

Autorzy badania informują, że wspomniane wyżej pytania badawcze dotyczyły między innymi kwestii związanych z dokonywaną przez studentów oceną realizowanych przez nich studiów (programu, organizacji, kadry nauczającej) w kontekście przygotowania do funkcjonowania na rynku pracy i przygotowania do dalszej kariery zawodowej¹³. Podobnej oceny dokonywali też absolwenci uczelni. Pytano również o podejmowane przez studentów i absolwentów UW działania mające na celu przygotowanie się do funkcjonowania na rynku pracy, a także o czynniki decydujące o satysfakcji absolwentów wyższych uczelni na rynku pracy¹⁴.

Autorka raportu, w rozdziale pt. *Zróznicowanie perspektyw trzech badanych zbiorowości*, wskazuje, że problematyka dotycząca szans zawodowych absolwentów wyższych uczelni, w tym w szczególności Uniwersytetu Warszawskiego, była zagadnieniem, które było poruszane w wywiadach i dyskusjach ze wszystkimi grupami respondentów.

W rozmowach ze studentami starano się znaleźć uzasadnienie wyboru takiego, a nie innego kierunku studiów. Natomiast problematyka dotycząca przydatności studiów w kontekście kariery zawodowej, zagadnienia związane z poszukiwaniem zatrudnienia oraz próba zdefiniowania pojęcia „dobrej pracy” były przedmiotem wywiadów przeprowadzanych z absolwentami uczelni.

Według J. Koniecznej-Sałamatin: *badanie (...) pokazało, że studenci na ogół nie wybierają kierunku studiów (...) pod kątem przyszłego zatrudnienia, rzadko przyznają się także do ulegania presji otoczenia w tej kwestii (np. rodziców lub nauczycieli). Najchętniej mówią o realizacji własnych zainteresowań lub pasji*¹⁵.

Należy zadać pytanie, czy wyniki tych badań nie są sprzeczne z wnioskami przedstawionymi wyżej, które dotyczą czynników determinujących wybory kandydatów na studia na UW? Wydaje się, że jeżeli będziemy omawiane kwestie rozważać w odniesieniu do pojęcia „zatrudnialności” rozumianej jako *zestaw cech i umiejętności dających zdolność do otrzymania i utrzymania satysfakcjonującej pracy*¹⁶ oraz jako *zdolność do samodzielnego poruszania się po rynku pracy tak, by właściwie wykorzystać swój potencjał i uzyskać trwałe zatrudnienie*¹⁷, a nie w odniesieniu do pojęcia „zawodo-

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ M. Domańska, „Zatrudnialność i rynek prac. Co pomaga w zalezieniu pracy po studiach”, prezentacja wygłoszona w Akademii Techniczno-Humanistycznej, Bielsko-Biała, 12 maja 2011 r., http://ekspercibolonscy.org.pl/sites/ekspercibolonscy.org.pl/files/md_zatrudnialnosc_120511.pdf.

¹⁷ *Ibidem.*

wości” (zdobycia konkretnego zawodu) – sprzeczność jest tylko pozorna. Kandydaci na studia, deklarując wśród najważniejszych czynników decydujących o ich wyborach „możliwość znalezienia pracy po studiach”, odwołują się właśnie do zatrudnialności. Wysoka jakość kształcenia, możliwość nauki u znanych naukowców, szanse wyjazdu na stypendium zagraniczne czy udziału w przedsięwzięciach naukowych mają ich wyposażyć w taki zestaw kompetencji (wiedzy i umiejętności), w potencjał pozwalający na uzyskanie trwałego zatrudnienia.

Wydaje się, że analizując odpowiedzi studentów w badaniach prowadzonych przez J. Konieczną-Sałamatin, możemy śmiało założyć, iż wskazywanie na możliwość realizacji własnych zainteresowań i pasji (które w opinii już studentów, nie kandydatów decydowały o ich edukacyjnych wyborach) potwierdza, jak istotne dla respondentów jest zdobycie kompetencji, które nie tylko przygotują ich do dalszej kariery zawodowej (w kontekście „zawodowości”), ale także pozwolą na ich wszechstronny rozwój osobowy (także w kontekście „zatrudnialności”). Wnioski te łatwo jest odnieść do celów edukacyjnych procesu bolońskiego¹⁸.

Wnioski z badań kandydatów (prowadzone od 2010 r. przez T. Zająca), jak też z badań J. Koniecznej-Sałamatin zdają się potwierdzać wyniki ogólnouniwersyteckich studenckich badań ankietowych prowadzonych systematycznie na UW od 2008 r. W *Raporcie z II edycji Ogólnouniwersyteckiej ankiety oceniającej jakość kształcenia*, przygotowanym przez Mikołaja Jasińskiego, Alberta Izdebskiego, Tomasza Zająca i Michała W. Kowalskiego wraz ze współpracownikami¹⁹, w rozdziale pt. *Zadowolenie ze studiów* znajdujemy informację, że: *Oceny ogólnego zadowolenia z podjęcia studiów na Uniwersytecie Warszawskim są dosyć wysokie – średnia ocen w skali siedmio-stopniowej wynosi 5,6. (...) osoby bardzo zadowolone z podjęcia studiów na UW stanowiły ponad jedną trzecią badanych, a do grona osób zadowolonych i bardzo zadowolonych zaliczało się ponad 60% respondentów.*

Oceny trafności wyboru studiów, choć nieco niższe niż oceny ogólnego zadowolenia z podjęcia studiów na UW, również w większości są pozytywne. Ponad 70% uznało swój wybór studiów za trafny, w tym blisko jedna trzecia za zdecydowanie trafny. Średnia ocen wynosi zaś 5,3²⁰.

¹⁸ Szerzej na ten temat m.in. w artykule E. Chmieleckiej pt. *Proces boloński i krajowe ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego* na s. 107–133 tej publikacji.

¹⁹ W badaniu wzięło udział ok. 10 000 studentów. Zob. A. Izdebski i in., *Raport z II edycji Ogólnouniwersyteckiej ankiety oceniającej jakość kształcenia*, Pracownia Ewaluacji Jakości Kształcenia UW, Warszawa, 30 listopada 2009 r., s. 15, http://pejk.uw.edu.pl/files/pdf/raport_pejk_2009.pdf.

²⁰ *Ibidem*, s. 99.

Więcej informacji i wniosków przynosi część raportu poświęcona analizie pytań otwartych, w szczególności w odniesieniu do opinii studentów o programie studiów i wyobrażeniach dotyczących przyszłej pracy. Jak można się było spodziewać, kwestie dotyczące programów studiów są najważniejszym elementem wpływającym na opinie studentów o procesie kształcenia. W świetle prowadzonych rozważań, dotyczących zagadnień związanych z przygotowaniem studentów/absolwentów do warunków rynku pracy, istotna jest płynąca z Raportu informacja, że najczęściej przywoływaną przez studentów potrzebą jest wprowadzenie do programów studiów większej liczby zajęć praktycznych. Studenci wysoko natomiast oceniają możliwość realizowania głównego celu studiów, jakim jest zdobywanie wiedzy i umiejętności²¹.

Na pytanie dotyczące wskazania maksymalnie trzech powodów skłaniających do zadowolenia ze studiów odpowiedziało 6517 badanych, przytaczając ogółem 15 537 argumentów²². Studentów poproszono także o wskazanie maksymalnie trzech argumentów skłaniających do niezadowolenia ze studiów w wybranej jednostce. Odpowiedzi na to pytanie udzieliło 6419 osób, które w sumie przytoczyły 14 983 argumenty²³.

Autorzy raportu podjęli próbę zestawienia otrzymanych odpowiedzi i na tej podstawie zdefiniowania „mocnych” i „słabych” stron Uniwersytetu Warszawskiego.

Wyniki przedstawiają się następująco²⁴:

„Słabe” strony UW

1. Organizacja studiów – 23%
2. Program studiów – 17%
3. Infrastruktura – 13%
4. Dydaktyka – 12%
5. Atmosfera – 12%
6. Poziom studiów – 5%
7. Praca/przyszłość – 5%

„Mocne” strony UW

1. Program studiów – 21%
2. Dydaktyka – 20%
3. Atmosfera – 19%
4. Praca/przyszłość – 13%
5. Organizacja studiów – 8%
6. Infrastruktura – 8%
7. Poziom studiów – 8%

Do wniosków z ogólnouniwersyteckich badań ankietowych dotyczących jakości kształcenia prowadzonych na UW powrócimy jeszcze w dalszej części opracowania.

²¹ *Ibidem*, s. 105.

²² *Ibidem*, s. 101.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, s. 102.

Oczekiwania studentów wobec uczelni wyższych dotyczące zarówno kwestii programowych (oferty dydaktycznej), jak też organizacji procesu kształcenia w kontekście planowania kariery zawodowej zdają się potwierdzać także wyniki badań realizowanych od września 2001 r w ramach grantu KBN 5H02E06021 na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Zostały one przedstawione w wydanej w 2005 r. publikacji Elżbiety Łojko pt. *Role i zadania prawników w zmieniającym się świecie*²⁵. Autorka wskazuje jednak, że pomysł i historia prezentowanych badań sięgają znacznie wcześniej. Już bowiem w roku akademickim 1995/1996 przeprowadzono badania wśród studentów Wydziału Prawa i Administracji, czego efektem była książka *Studenci prawa o swojej przyszłości zawodowej. Wyniki ankiety 1996–1997*²⁶. Zarówno badania, jak też wspomniana publikacja były przygotowane – pod kierunkiem naukowym E. Łojko – przez zespół w składzie: I. Dorf, M. Dziurnikowska, P. Kaczorkiewicz, L. Klimkiewicz, M. Łajkowska, M. Mateńko, A. Nalberczak, A. Pałęcka, M. Rogala, K. Szczątka, H. Terentiew i M. Zbrożna.

Część publikacji *Role i zadania prawników w zmieniającym się świecie* poświęcona została zagadnieniom znaczenia studiów w kształtowaniu losów życiowych absolwentów prawa, a w szczególności trafności oraz motywom decyzji o wyborze studiów prawniczych²⁷. *Z perspektywy lat, które dzieliły badanych od momentu podjęcia decyzji o wyborze kierunku studiów proszono respondentów, aby odtworzyli motywy, którymi kierowali się, podejmując studia prawnicze. Jeśli chodzi o motyw wskazywany na pierwszym miejscu, to najwięcej młodych prawników (20,5%) zaznaczało, że kierowali się swoimi zainteresowaniami. Jednak bliższa analiza prowadzi do następujących wniosków.*

Po pierwsze – choć ten motyw decyzji wskazywano najczęściej na miejscu pierwszym, to jednak w obrębie trzech ważnych motywów zainteresowania spadają na pozycję drugą pod względem częstotliwości wskazań (40,6%). Okazuje się, że częściej, bo wskazywane przez 53,9% absolwentów, jest stwierdzenie, że badani wybierając studia kierowali się nadzieją na łatwe znalezienie pracy po studiach prawniczych. (...).

Jeszcze trzy inne motywy były ważne dla osób podejmujących decyzje o wyborze studiów prawniczych. Te studia były dla nich atrakcyjne, gdyż są-

²⁵ E. Łojko, *Role i zadania prawników w zmieniającym się społeczeństwie*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji, Warszawa 2005, s. 5.

²⁶ E. Łojko i in., *Studenci prawa o swojej przyszłości zawodowej. Wyniki ankiety 1996–1997*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji, Warszawa 1999.

²⁷ Absolwenci mieli wybrać trzy odpowiedzi i ponumerować je zgodnie z hierarchią ważności.

dzili, że zawód prawnika jest prestiżowy (35%), jest dobrze płatny (34,1%) oraz łączy się ze swobodą wyboru stylu życia (33,6%)²⁸.

Respondentów zapytano także o doświadczenia wyniesione ze studiów. Wydaje się interesujące, że odpowiedzi na to pytanie są zbieżne zarówno z odpowiedziami studentów z badania prowadzonego przez J. Konieczną-Sałamatın, jak też z odpowiedziami udzielonymi podczas II edycji Ogólnouniwersyteckiej ankiety oceniającej jakość kształcenia. Odpowiedzi te potwierdzały także niejako oczekiwania kandydatów na studia wyrażone w badaniach prowadzonych przez T. Zajęca. Jak czytamy zatem w publikacji E. Łojko, absolwenci prawa szczególnie cenią sobie trzy typy doświadczeń wyniesionych ze studiów na tym wydziale. Ponad 70% absolwentów po latach potwierdza, że studia rozwijały ich intelektualnie (78,2%) (przypomnieć należy, że rozwijanie własnych zainteresowań i pasji było najczęściej przywoływane w badaniach J. Koniecznej-Sałamatın), były prestiżowe (75,8%)²⁹ oraz dały okazję do obcowania z prawdziwymi autorytetami nauki (72%)³⁰ (tu warto przywołać zarówno badania kandydatów, jak też II edycję Ogólnouniwersyteckiej ankiety oceniającej jakość kształcenia).

Badania prowadzone na Wydziale Prawa i Administracji UW to jedne z pierwszych badań dotyczących losów absolwentów uczelni.

Prowadzony obecnie przez PEJK (we współpracy z Instytutem Badań Edukacyjnych) projekt „Monitorowanie losów absolwentów uczelni wyższych z wykorzystaniem danych administracyjnych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych” (którego częścią są przywoływane badania J. Koniecznej-Sałamatın) także dotyka motywów, które były decydujące dla absolwentów UW w momencie dokonywania wyboru kierunku studiów. Ciekawe wydaje się wykazanie różnic między respondentami, którzy ukończyli studia na kierunkach przyrodniczych, i tymi, którzy studiowali nauki społeczne i humanistyczne. *W przypadku absolwentów kierunków przyrodniczych wybór przedmiotu studiów na ogół był bardziej świadomy. Takie osoby zazwyczaj już w liceum (niektórzy nawet wcześniej) miały w miarę ukształtowane preferencje, więc w momencie starania się o przyjęcie na studia wybierały zazwyczaj jeden lub dwa bardzo podobne do siebie kierunki studiów. Ich wybór kierunku był więc dość świadomy – wiedzieli czego mniej więcej będą się uczyli i dlaczego chcą się tego uczyć. Wiedzieli także – przynajmniej w ogólnych zarysach – jakiego typu kariera zawodowa czeka ich po studiach*³¹.

²⁸ E. Łojko, *Rola i zadania prawników*, op. cit., s. 54–55.

²⁹ Zob. badania kandydatów na studia na UW w świetle rozważań dotyczących „marki” uczelni i kierunku studiów.

³⁰ E. Łojko, *Rola i zadania prawników*, op. cit., s. 57.

³¹ J. Konieczna-Sałamatın, *Raport z realizacji Modułu 2*, op. cit.

Powyżej przedstawiliśmy wyniki wybranych badań realizowanych w jednej tylko uczelni – Uniwersytecie Warszawskim. Po raz kolejny należy podkreślić jednak, że specyfika uczelni (prestż, wielkość, lokalizacja) powoduje, że trudno generalizować wnioski płynące z tych badań. Wydaje się oczywiste, że oczekiwania studentów wobec uczelni wyższych zależą mogą i pewnie będą nie tylko od typu wybranej szkoły wyższej (uniwersytety, politechniki, uniwersytety medyczne, państwowe wyższe szkoły zawodowe), ale także od lokalizacji uczelni (rynku pracy w regionie, struktury społecznej).

Warto zauważyć, że wnioski dotyczące oczekiwań studentów wobec szkół wyższych w kontekście przygotowania do przyszłej pracy można także – pośrednio – wyprowadzić, analizując wyniki międzynarodowego badania zrealizowanego przez Deloitte i Katedrę Rozwoju Kapitału Ludzkiego Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, zawarte w raporcie pt. *Pierwsze kroki na rynku pracy. Międzynarodowe badanie studentów i absolwentów*³². *Badanie zostało przeprowadzone metodą wywiadu internetowego w dniach od 27 stycznia do 27 lutego 2011 r. W badaniu wzięło udział łącznie 3618 studentów i absolwentów z pięciu krajów: Czech, Słowacji, Polski, Litwy i Łotwy. (...) W momencie wypełniania ankiety połowa z badanych nie miała pracy, 37% pracowało, a co dziesiąty był na stażu. Jedną piątą stanowili absolwenci, najwięcej było studentów piątego roku, a pierwszego – najmniej. Dwie trzecie stanowili studenci i absolwenci studiów magisterskich. W przeważającej większości (90%) byli to studenci studiów dziennych, w dwóch trzecich o profilu biznesowym. Jedynie 5% badanych studiowało na uczelniach prywatnych – pozostali byli studentami lub absolwentami uczelni publicznych*³³.

Mimo iż badanie obejmowało studentów i absolwentów uczelni wyższych z aż 5 krajów Europy Środkowej, wyniki wskazują na potrzebę zmiany w programach kształcenia tak, by były lepiej dostosowane do realnych wyzwań, jakie stawia przed studentami rynek pracy.

Ważnym wnioskiem płynącym z tych badań jest oczekiwanie przez studentów, obok przygotowania zawodowego, także pomocy i wsparcia w samym procesie szukania pracy. Programy kształcenia oraz cały system edukacyjny nie przygotowuje, zdaniem badanych, do szukania pracy (negatywnych odpowiedzi udzieliło aż 72% respondentów). Jak wynika natomiast z tego badania, zdobywanie doświadczenia zawodowego podczas studiów jest dla

³² *Pierwsze kroki na rynku. Międzynarodowe badanie studentów i absolwentów*, raport Deloitte i Katedry Rozwoju Kapitału Ludzkiego Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa, kwiecień 2011 r., http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Poland/Local%20Assets/Documents/Raporty,%20badania,%20rankingi/pl_PierwszeKrokiNaRynkuPracy2011.pdf.

³³ *Ibidem*, s. 5 i 7.

studentów nie mniej ważne niż same studia (dotyczy to całego regionu Europy Środkowej). Studenci oczekiwaliby, oprócz zdobywania wiedzy i umiejętności związanych z realizowanym kierunkiem studiów, także dobrego przygotowania do samego procesu szukania pracy. Ważne dla nich wydaje się zdobycie takich umiejętności, jak autoprezentacja czy pisanie CV. Wydaje się to szczególnie istotne dla studentów z Polski, którzy brali udział w omawianym przedsięwzięciu. Deklarują oni bowiem najlichnieszy udział w takich zajęciach (ponad 60% badanych). Badani wymieniają jako najbardziej istotne i poszukiwane takie aktywności, które są ich zdaniem najbardziej przydatne w późniejszym poszukiwaniu pracy. Są to przede wszystkim staże związane z tematyką studiów w kraju i zagranicą (jako przydatne w poszukiwaniu pracy wskazuje je aż 90% studentów Europy Środkowej). Studenci pozytywnie oceniają szczególnie te zajęcia, które związane są z programem studiów, zagranicznymi wyjazdami oraz – przede wszystkim – ze zdobywaniem praktycznych doświadczeń. Wyniki badania wyraźnie potwierdzają, że programy kształcenia na uczelniach, zdaniem studentów, w niewystarczającym stopniu kładą nacisk na praktykę. Studenci rozpoczynający karierę na konkurencyjnym rynku pracy chcą być dobrze przygotowani do pełnienia przyszłych obowiązków zawodowych i poszukują możliwości zdobycia doświadczeń. Pracodawcy z kolei potrzebują pracowników mogących z miejsca w pełni zaangażować się w wykonywaną pracę. Aby zaspokoić potrzeby wszystkich graczy na rynku, konieczna jest współpraca uczelni, firm i studentów³⁴.

Rozważania na temat oczekiwań studentów wobec uczelni wyższych w kontekście przyszłej zatrudnialności warto zakończyć wskazaniem na interesujące wyniki badań realizowanych przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości w partnerstwie z Uniwersytetem Jagiellońskim w ramach projektu „Bilans Kapitału Ludzkiego”³⁵.

Jak już kilkakrotnie zaznaczaliśmy, przedstawione w opracowaniu badania mają charakter przyczynkowy. Dotyczą albo jednej uczelni (Uniwersytet Warszawski), albo jednej, specyficznej grupy studentów (studenci i absolwenci Wydziału Prawa i Administracji UW), lub też wnioski dotyczące oczekiwań studentów wobec uczelni wyższych można z nich wyprowadzić tylko pośrednio. Wydaje się zatem konieczne – dla dobrego rozpoznania tej problematyki oraz możliwości wyprowadzenia wniosków, które będą podstawą do rekomendacji działań w szkolnictwie wyższym – przeprowadzenie ogólnopolskich badań dotyczących tej kwestii.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Raport z pierwszej fazy badań (2010 r.) dostępny jest na stronie www.bkl.parp.gov.pl.

Współczesny student i jego oczekiwania dotyczące procesu kształcenia w uczelniach wyższych – na przykładzie Uniwersytetu Warszawskiego

Na początku 2009 roku na Uniwersytecie Warszawskim zrodził się pomysł stworzenia wyjątkowego i kompleksowego programu podnoszącego kwalifikacje zawodowe, a także jakość nauczania pracowników naukowych (...) Uczelni. Pomysł dzięki Funduszom Unijnym, szybko przerodził się w projekt „Nowoczesny Uniwersytet – kompleksowy program wsparcia dla doktorantów i kadry dydaktycznej Uniwersytetu Warszawskiego”, w ramach którego aktualnie realizowany jest „Program doskonalenia nauczycieli akademickich Uniwersytetu Warszawskiego”³⁶. W ramach tego programu w grudniu 2010 r. zorganizowana została konferencja „Czy współczesny uniwersytet potrzebuje nowoczesnej dydaktyki szkoły wyższej”. Jednym z uczestników był Tomasz Lewiński, który wygłosił referat pt. „Współczesny student i jego potrzeby względem dydaktyki szkoły wyższej”. Autor był wówczas przewodniczącym Zarządu Samorządu Studentów UW, dlatego wydaje się zasadne zaprezentowanie wybranych fragmentów jego wystąpienia. Swoją prezentację T. Lewiński rozpoczął od pokazania filmu³⁷, który przedstawiał wnioski z projektu przeprowadzonego w 2007 r. przez studentów z Kansas State University. Prelegent wskazywał, że film przedstawia swoistą diagnozę kształcenia studentów. Studenci informują, że zajęcia odbywają się w przepełnionych salach, prowadzone są wykłady *ex cathedra*, uczestnicy zajęć są anonimowi, nie są w stanie wykonać więcej niż połowy powierzonych im zadań. Oceniają, że tylko jedna czwarta zadań jest dla nich przydatna, wskazują też, że ponoszą znaczne koszty na materiały dydaktyczne, z których nie są w stanie skorzystać. Studenci wyliczają, że ich doba staje się zbyt krótka, by zrealizować wszystkie ich potrzeby i zadania³⁸. Zdaniem autora zaprezentowana w filmie sylwetka studenta, a także wnioski przedstawione w materiale odnoszą się znakomicie do oczekiwań współczesnych polskich studentów oraz warunków studiowania w polskich uczelniach. T. Lewiński

³⁶ K. Lubryczyńska, *Program doskonalenia nauczycieli akademickich Uniwersytetu Warszawskiego* [w:] *Czy współczesny uniwersytet potrzebuje nowoczesnej dydaktyki szkoły wyższej – publikacja pokonferencyjna*, Uniwersytet Otwarty Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, s. 7.

³⁷ <http://dotsub.com/view/055bad77-6ab6-4199-9154-0fcaa8db88a3>.

³⁸ T. Lewiński, *Współczesny student i jego potrzeby względem dydaktyki szkoły wyższej* [w:] *Czy współczesny uniwersytet potrzebuje nowoczesnej dydaktyki szkoły wyższej, publikacja pokonferencyjna*, Uniwersytet Otwarty Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, s. 50.

w swoim referacie podjął próbę uzasadnienia hipotezy, że polskie uczelnie nie spełniają oczekiwań studentów, że wyobrażenia kandydatów na studia i samych studentów o procesie kształcenia wyższego jest zgoła inne niż rzeczywistość. Prelegent przywoływał zwłaszcza zastrzeżenia dotyczące programów studiów, który, zdaniem studentów, jest niedopasowany do ich potrzeb. Zdaniem autora taka opinia może wynikać zarówno z faktycznie niedopasowanego do potrzeb rynku pracy oraz do potrzeb studentów programu kształcenia, jak też, być może, z braku zrozumienia przez studentów procesu dydaktycznego. T. Lewiński wykazywał, że często konstrukcja programu studiów lub forma przekazu nie przystają do współczesnego wyobrażenia o kształceniu. Studenci narzekają na nudę, a ponadto, jak zaznaczył autor, często czują się „niewidzialni”. Duża liczba studiujących powoduje, że na zajęciach, w tym również na ćwiczeniach, mogą bez trudu zgubić się w tłumie kolegów. Brak jest jakichkolwiek relacji z prowadzącym, a relacja mistrz–uczeń staje się niespełnionym marzeniem³⁹.

Autor określił współczesnych studentów mianem „studentów 2.0” i stwierdził, że współcześnie młodzi ludzie posługują się zupełnie innymi narzędziami i stosują zupełnie inne techniki zdobywania wiedzy niż te, które im się narzuca. Stosowane metody pracy ze studentem nie zmieniają się od lat i wydają się coraz bardziej nieadekwatne do ich potrzeb i zdolności percepcji. Nic zatem dziwnego, że studenci nauczyli się już je ignorować. W efekcie podstawowym źródłem wiedzy staje się internet, z którego nikt nigdy nie nauczył ich mądrze korzystać, a traktowany jest często jako najbardziej rzetelne źródło informacji. Jak słusznie zauważył T. Lewiński, każde kolejne pokolenie studentów spędza więcej czasu w sieci. Świat portali społecznościowych zaczynają poznawać już dzieci w wieku szkolnym, ich oczekiwania względem edukacji wyższej pozostają w tej samej sferze wyobrażeń. Mamy do czynienia z nowym pokoleniem, nazwanym przez autora pokoleniem *net-generation*. To osoby, które od najmłodszych lat korzystały z komputerów, internetu, multimedii, narzędzi pozwalających na szybką i wygodną komunikację na odległość, i właśnie te pokolenia będą trafiać na uczelnie.

Wydaje się, że można zgodzić się z T. Lewińskim, że zmiana generacyjna dokonała się bezpowrotnie. Nie potrzeba dogłębnych badań, by zauważyć, że dzisiejsi studenci myślą i uczą się zupełnie inaczej niż pokolenie wychowane wyłącznie na podręcznikach i wykładach, bez dostępu do komputera i sieci. Musimy przyjąć, że mimo iż każdy może mieć własną ocenę tych zmian, są one faktem i trzeba się z nimi zmierzyć. Problem ten dotyczy oczywiście także kształcenia w szkołach wyższych. Proces kształcenia w uczelni może

³⁹ *Ibidem.*

być i powinien być dostosowany do sposobu funkcjonowania i przyswajania informacji przez pokolenie *net-generation*. Szkoły wyższe muszą przede wszystkim nauczyć się korzystać z nowo powstających technologii. Ich głównym zadaniem jednakże, zdaniem autora, jest kształcenie absolwentów zdolnych do pracy przy wykorzystaniu nowych technologii i używania ich do dalszego pogłębiania wiedzy. T. Lewiński z satysfakcją wskazywał, że uczelnie coraz lepiej posługują się metodą kształcenia na odległość. W kontekście stale powiększającej się grupy studentów, która równolegle do studiów podejmuje zatrudnienie, *e-learning* wydaje się właściwą odpowiedzią na ich potrzeby. Z zajęć *e-learningowych* korzystają także często studenci niepełnosprawni. Obie te grupy coraz częściej poszukują możliwości kształcenia, które nie wymagają od nich fizycznej obecności w murach uczelni. Te grupy – jak słusznie zauważa T. Lewiński – szczególnie potrzebują wykorzystania nowych technologii, zmusza ich do tego sytuacja życiowa.

T. Lewiński podkreślał też niezwykle istotną rolę studentów w procesie edukacyjnym i konieczność zmian w tym zakresie w uczelniach wyższych. Przedstawił koncepcję „kształcenia zorientowanego na studenta” (jednym z promotorów tej koncepcji jest Europejska Unia Studentów (ESU)). Cytowany autor dla zobrazowania idei zmiany, która musi dokonać się w polskich uczelniach, przywołał słowa Konfucjusza, który mówił: *Powiedz mi, a zapomnę, pokaż mi, a zapamiętam, pozwól mi zrobić, a zrozumiem, zrób krok w tył, a będę działać*. Jego zdaniem w modelu edukacji, który dziś stosowany jest na większości uczelniach, obowiązuje zasada, że to nauczyciel narzuca temat i sposób jego przekazywania, przeważa postawa, w której student jest pasywnym odbiorcą przekazywanej treści⁴⁰. *Tymczasem kształcenie zorientowane na studenta to propozycja zaktywizowania studentów w procesie kształcenia, pozwolenia na dokonywanie własnych wyborów zagadnień oraz sposobów ich przyswojenia, stworzenia warunków do odgrywania roli współtwórcy procesu, tworzenia platform współpracy z rówieśnikami itd. Pracownik naukowy w tym procesie staje się kimś w rodzaju wyroczni, trenera, przewodnika, kimś, kto daje perspektywy i kontekst, pokazuje możliwości wyboru, przedstawia najlepsze artykuły i badania, niweluje nieporozumienia i poddaje weryfikacji błędne informacje. Rolą nauczyciela nie jest wiedzieć wszystko, ale umiejętność pomocy w znalezieniu odpowiedzi na każde pytanie i nauczanie tego swoich studentów. Aktywna postawa studentów, która jest częścią idei kształcenia zorientowanego na studenta, przekłada się – poza zdobywaną wiedzą – na pozyskiwanie kolejnych umiejętności i kompetencji⁴¹.*

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, s. 53–54.

Wydaje się, że warto przeanalizować przedstawione przez T. Lewińskiego problemy. To właśnie przedstawiciel studentów ma największe kompetencje do formułowania oczekiwań tej grupy wobec procesu edukacji wyższej. Należy też zauważyć, że wskazane przez autora „nakierowanie w przyszłość” procesu kształcenia na studenta wiąże się nierozdzielnie z potrzebą wypełniania przez kształcenie wyższe funkcji adaptacyjnej, emancypacyjnej i krytycznej oraz wyposażenie studentów/ absolwentów w takie kompetencje. Zagadnienie to zostało obszernie opisane przez Mirosławę Nowak-Dziemianowicz w publikacji, która powstała w ramach projektu „Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego” realizowanego przez IBE, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, zatytułowanej *Kompetencje społeczne jako jeden z efektów kształcenia w Krajowych Ramach Kwalifikacji w kontekście pytań o cele i funkcje edukacji*⁴².

Wydaje się też, że niektóre z przedstawionych przez T. Lewińskiego też dotyczących niedostosowania metod dydaktycznych nie tylko do zakładanych efektów, ale i do potrzeb i oczekiwań studentów znajdują swoje potwierdzenie w prezentowanych już wyżej wynikach II edycji Ogólnouniwersyteckiej ankiety oceniającej jakość kształcenia na UW. Warto zauważyć, że wśród „słabych” stron kształcenia na UW na czwartym miejscu, z 12% wskazania, znalazła się „dydaktyka”. Podczas analizy pytań otwartych, z której wnioski przedstawiono w raporcie, w kategorii analitycznej „dydaktyka” wzięto pod uwagę następujące zagadnienia: metody nauczania, wykładowcy, sprawdzanie wiedzy i zajęcia. W wyniku analizy przedstawiono „mocne, i „słabe” strony dydaktyki na UW⁴³:

Dydaktyka – „słabe” strony

Metody nauczania – 35%
 Wykładowcy – 31%
 Sprawdzanie wiedzy – 20%
 Zajęcia – 14%

Dydaktyka – „mocne” strony

Wykładowcy – 69%
 Zajęcia – 26%
 Metody nauczania – 3%
 Sprawdzanie wiedzy – 2%

Autorzy opracowania wskazują, że w odpowiedziach dotyczących kategorii „dydaktyka” najwięcej wskazań mówiących o zadowoleniu ze studiów dotyczyło wykładowców. Przeprowadzone analizy skłaniają do wniosków, że kadra dydaktyczna jest jedną z „najmocniejszych stron” Uniwersytetu (69% spośród wypowiedzi dotyczących dydaktyki; 14% ogółu przytoczono-

⁴² http://biblioteka-krk.ibe.edu.pl/opac_css/doc_num.php?explnum_id=308.

⁴³ Zob. A. Izdebski i in., *Raport z II edycji Ogólnouniwersyteckiej, op. cit.*, s. 103.

nych argumentów). Zastanawia zatem w tym kontekście wysoki odsetek negatywnych ocen metod nauczania (uznawanych za złe, przestarzałe i nudne). Biorąc pod uwagę, że pozytywna ocena metod nauczania była rzadko przywoływanym argumentem, prezentowane wyniki mogą być interpretowane, zdaniem autorów raportu, jako wyraz potrzeby wprowadzenia nowatorskich i bardziej atrakcyjnych sposobów przekazywania wiedzy⁴⁴.

Podsumowanie

We wstępie niniejszego opracowania zaznaczono, że zaprezentowane badania nie mogą, z uwagi na swój charakter, stać się podstawą do uogólnionych wniosków. Dotyczą one bowiem przede wszystkim jednej uczelni (Uniwersytetu Warszawskiego).

Przedstawione powyżej rozważania dowodzą jednakże potrzeby przeprowadzenia szerokich, ogólnokrajowych badań dotyczących oczekiwań studentów wobec uczelni wyższych. Wydaje się oczywiste, że oczekiwania studentów wobec uczelni wyższych zależą nie tylko od typu wybranej szkoły wyższej (uniwersytety, politechniki, uniwersytety medyczne, państwowe wyższe szkoły zawodowe), ale także od lokalizacji uczelni (ryнку pracy w regionie, struktury społecznej).

Do przeprowadzenia takich badań przygotowuje się Parlament Studentów RP przy współpracy z Pracownią Ewaluacji Jakości Kształcenia Uniwersytetu Warszawskiego. Planowane jest przebadanie (w skali ogólnopolskiej) zagadnień związanych z:

- uwarunkowaniami decyzji edukacyjnych studentów,
- aktywnością zawodową i planami zawodowymi studentów,
- postrzeganiem rzeczywistości akademickiej, uczelni i procesu kształcenia.

Cenne byłoby zwłaszcza zbadanie oczekiwań studentów kształcących się w państwowych wyższych szkołach zawodowych. Pewnych informacji dostarcza opublikowany raport *Piętnaście lat państwowych wyższych szkół zawodowych*⁴⁵. Wydaje się jednak, że uczelnie te zasługują na dalsze pogłębione badania.

Po wprowadzeniu kolejnej nowelizacji ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym (projekt założeń został przyjęty przez rząd RP 21 maja 2013 r.)

⁴⁴ *Ibidem*, s. 103.

⁴⁵ http://www.perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=80&Itemid=224.

warto rozważyć objęcie badaniem nowej, „niestandardowej” grupy studentów, tzw. *l-learnerów*, czyli osób, które będą szukać możliwości kształcenia się w uczelniach wyższych w ramach strategii „Lifelong Learning” (Uczenie się przez całe życie).

We wstępie do niniejszego opracowania postawiono hipotezę, że współcześni studenci oczekują od szkolnictwa wyższego realizacji edukacyjnych celów procesu bolońskiego. Wydaje się, że zaprezentowane w opracowaniu wyniki badań (mimo iż mają charakter przyczynkowy) mogą ją uzasadniać. Szczególnie ważne, zdaniem autorki, są oczekiwania kandydatów, studentów i absolwentów związane z właściwym przygotowaniem do wymogów rynku pracy (zwłaszcza w kontekście „zatrudnialności”, czyli zdobycia kompetencji dających zdolność do otrzymania i utrzymania satysfakcjonującej pracy). Równie istotne jest oczekiwanie dotyczące możliwości rozwoju osobowego oraz uczestniczenie w procesie zmierzającym do rozwoju i podtrzymania szerokiej podstawy wiedzy zaawansowanej. W kontekście nowelizacji ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i wdrożenia krajowych ram kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego, odniesienia kształcenia do mierzalnych, sprawdzalnych efektów kształcenia i odzyskania, przez wyższe uczelnie, autonomii programowej wydaje się, że cele edukacyjne procesu bolońskiego są przez uczelnie wyższe coraz lepiej rozumiane i realizowane.

Niezmiernie istotne, szczególnie w świetle rozważań przedstawionych przez T. Lewińskiego (zob. rozdz. *Współczesny student i jego oczekiwania...*), jest także zwrócenie uwagi na stałe doskonalenie umiejętności dydaktycznych nauczycieli akademickich. W mury uczelni wyższych wstępować zaczynają nowe pokolenia studentów, pokolenia nowej ery, nie „ery Gutenberga” a pokolenie *net-generation*. Wyposażeni są oni w inne kompetencje i umiejętności niż ich poprzednicy studiujący 10–15 lat temu, szczególnie te, jakie daje możliwość korzystania z nowych technologii. Kadra naukowo-dydaktyczna powinna, jak się wydaje, umieć zaprojektować proces dydaktyczny tak, by w jak największym stopniu wykorzystać kompetencje swoich studentów. Dobrym kierunkiem wydaje się wprowadzenie do programu studiów doktoranckich fakultatywnych zajęć rozwijających umiejętności dydaktyczne, na których doktorant zdobywa kompetencje w zakresie nowoczesnych metod i technik prowadzenia zajęć dydaktycznych⁴⁶.

Cenne i godne upowszechnienia są także działania, jakie podejmuje Uniwersytet Warszawski w ramach programu „Doskonalenia nauczycie-

⁴⁶ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 5 października 2011 r. w sprawie kształcenia na studiach doktoranckich w uczelniach i jednostkach naukowych.

li akademickich Uniwersytetu Warszawskiego”, w projekcie „Nowoczesny Uniwersytet – kompleksowy program wsparcia dla doktorantów i kadry dydaktycznej Uniwersytetu Warszawskiego”.

Na uwagę władz uczelni wyższych zasługuje także dbałość o stałe doskonalenie wewnętrznych systemów zapewniania jakości kształcenia i rozwijania kultury jakości, co stanowić może gwarancję wysokiego poziomu kształcenia i decydować o marce uczelni, czyli tych cechach szkół wyższych, które determinować mogą decyzje edukacyjne kandydatów na studia.

Bibliografia

- E. Chmielecka, „Rozwijanie i weryfikacja kompetencji personalnych i społecznych”, prezentacja wygłoszona na Seminarium Bolońskim, Miedzeszyn, 26 czerwca 2012 r., http://www.ekspercibolonscy.org.pl/sites/ekspercibolonscy.org.pl/files/vi_ech_postawy_3pdf.
- Czy współczesny uniwersytet potrzebuje nowoczesnej dydaktyki szkoły wyższej – publikacja pokonferencyjna*, Uniwersytet Otwarty Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 17 grudnia 2010 r.
- M. Domańska, „Zatrudnialność i rynek prac. Co pomaga w zalezieniu pracy po studiach”, prezentacja wygłoszona w Akademii Techniczno-Humanistycznej, Bielsko-Biała, 12 maja 2011 r., http://ekspercibolonscy.org.pl/sites/ekspercibolonscy.org.pl/files/md_zatrudnialnosc_120511.pdf.
- A. Izdebski i in., *Raport z II edycji Ogólnouniwersyteckiej ankiety oceniającej jakość kształcenia*, Pracownia Ewaluacji Jakości Kształcenia UW, Warszawa 2009, http://pejk.uw.edu.pl/files/pdf/raport_pejk_2009.pdf.
- J. Konieczna-Salamatin, *Raport z realizacji Modułu 2. Badanie wzajemnych oczekiwań pracodawców, studentów i absolwentów UW* w projekcie „Monitorowanie losów absolwentów uczelni wyższych z wykorzystaniem danych administracyjnych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych” w ramach projektu systemowego „Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego”, niepubl.
- A. Kraśniewski, *Jak przygotowywać programy kształcenia zgodnie z wymaganiami krajowych ram kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego?*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2011.
- E. Łojko, *Role i zadania prawników w zmieniającym się społeczeństwie*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji, Warszawa 2005.
- M. Nowak-Ziemianowicz, *Kompetencje społeczne jako jeden z efektów kształcenia w Krajowych Ramach Kwalifikacji w kontekście pytań o cele i funkcje edukacji*, http://biblioteka-krk.ibe.edu.pl/opac_css/doc_num.php?explnum_id=308.
- Pierwsze kroki na rynku. Międzynarodowe badanie studentów i absolwentów*, raport Deloitte i Katedry Rozwoju Kapitału Ludzkiego Szkoły Głównej Handlowej,

Warszawa, kwiecień 2011 r., http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Poland/Local%20Assets/Documents/Raporty,%20badania,%20rankingi/pl_Pierwsze-KrokiNaRynkuPracy2011.pdf.

Polskie szkolnictwo wyższe: stan, uwarunkowania i perspektywy, <http://www.krasp.org.pl/pl/strategia/strategia>.

T. Zając, *Ankieta rekrutacyjna 2010. Prezentacja przygotowana na posiedzenie Senatu UW*, niepubl.

T. Zając, *Ankieta rekrutacyjna 2011. Prezentacja przygotowana na posiedzenie Senatu UW*, niepubl.

T. Zając, *Ankieta rekrutacyjna 2012. Prezentacja przygotowana na posiedzenie Senatu UW*, niepubl.

Bardzo dziękuję dr. Mikołajowi Jasińskiemu i mgr. Tomaszowi Zającowi za udostępnienie materiałów prezentujących wyniki badań prowadzonych przez Pracownię Ewaluacji Jakości Kształcenia Uniwersytetu Warszawskiego, które wykorzystałam w niniejszym tekście.